

УДК 336.71

ОЦІНКА ПРИБУТКОВОСТІ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

Сич О.А., Романюк В.Ю.

Львівський національний університет імені Івана Франка

Досліджено сучасний стан та перспективи розвитку банківської системи України в цілому. Виділено ключові можливості формування прибутку та чинники, що обмежують збільшення прибутковості. Розглянуто рекомендації Національного банку України щодо уникнення основних загроз прибутковості банківських установ, проаналізовано стратегії та прибутковість банківського сектору в розрізі груп. На основі дослідження з використанням методу регресії побудовано модель прибутковості банківської системи в залежності від джерел формування прибутку.

Ключові слова: банк, Національний банк України, державні банки, банки з іноземним капіталом, банки з українським капіталом, прибутковість банку.

Постановка проблеми. Фінансування розвитку економіки напряму залежить від стану банківської системи країни. Внаслідок того, що Україна потерпає від впливу економічної кризи, політичних баталій, проведення АТО на сході країни, ключовими проблемами банківської системи є нестабільність, не виважені дії НБУ, недовіра населення, прорахунки в менеджменті. Усе це негативно відображається на прибутковості банківських установ. Прибуток як основне мірило ефективності діяльності має величезне значення для банків. Достатній рівень прибутку дозволяє розподіляти його у розвиток структури, залучати капітал для подальшої діяльності і покращення послуг, фінансувати обрану стратегію. В той же час, збитковість банківської установи тягне за собою негативні наслідки як неї, так і для системи в цілому. Тому питання прибутковості банківської системи та чинників, які її формують, залишається актуальним як для теоретиків, так і практиків банківського менеджменту.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Статистична інформація щодо діяльності банків регулярно наводиться в моніторингах НБУ [1-3], висвітлення проблематики прибутковості банківських установ в українських реаліях відображено у працях вітчизняних науковців [4-6], широко дискутується в експертами в Інтернет-мережі [7]. Проте, на нашу думку, детального аналізу потребують питання довгострокової стратегії розвитку банків залежно від їх власності та джерела формування їх прибутку. Адже залежно від того, чи банк є державним, чи приватним, чи містить частку іноземного капіталу, кардинально відрізняються прийоми ведення банківського бізнесу, стратегічне бачення та навіть самі банківські доходи та витрати, порядок розподілу та використання прибутку.

Мета і завдання дослідження. Метою статті є оцінка прибутковості банківської системи України на основі аналізу даних за період 2016-2018 рр., визначення основних проблем прибутковості та розробки методів її підвищення та шляхом побудови регресійної моделі прибутковості банківської системи в залежності від джерел формування прибутку.

Виклад основного матеріалу дослідження. На сьогоднішній день населення України не довіряє Національному банку як ефективному регулятору та банківській системі в цілому. Нестабільність курсу національної грошової одиниці, інфляція спонукають банки забезпечувати прибутковість за рахунок розширення обсягу банківських операцій та інших послуг, зокрема посередницьких. Водночас, банки не можуть кредитувати реальний сектор економіки, оскільки він є низькорентабельним, така діяльність залишається для банку ризиковою. Натомість банки купують депозитні сертифікати НБУ з гарантованими високим відсотками, або кредитують уряд, купуючи ОВДП. Таким чином, банківська система замикається сама на собі, не кредитуючи економіку та не причиняючись до її зростання.

З теорії банківського менеджменту відомо, що прибутковість банку прямо залежить від ефективного використання власних і залучених коштів. Для того, щоб підвищити рівень доходності банківської установи слід вдосконалювати структуру активних операцій та співвідношення позикових та інвестиційних операцій на більш ефективні. Також доцільно здійснювати регулювання короткострокової заборгованості банку та депозитних рахунків. Для забезпечення фінансової стійкості слід раціонально розміщувати кошти банківської установи. Виконання вищезгаданих умов сприяє зменшенню суперечливості між ризиковістю, ліквідністю та прибутковістю банків [4].

У зв'язку із нестабільною економічною ситуацією в країні кількість діючих банків щороку скорочується (див. табл.1). Також це пов'язано із вимогою НБУ збільшити обсяг статутного капіталу комерційних банків до 500 млн. грн. до 11 липня 2024 року.

Таблиця 1
Кількість діючих банків в Україні в 2016-2018 рр.

Показник	2016	2017	01.08.2018
Кількість діючих банків:	96	82	82
1) зі 100% іноземним капіталом	16	17	23
2) з приватним капіталом	65	54	54
– в т.ч. іноземним	23	21	17
– в т.ч. українським	42	33	37
3) держані банки	6	5	5

Джерело: [1] та власні розрахунки

Структура банківського ринку за власністю банків є несприятливою для розвитку української економіки. Домінуючу частку на банківському ринку і з боку акумуляції ресурсів еконо-

Аналіз основних показників банківської діяльності, млн. грн.

Назва показника	01.06.2016	01.06.2017	01.06.2018
Активи	1 251 362	1 249 579	1 311 896
Готівкові кошти	29 480	38 818	41 822
Банківські метали	394	267	253
Кошти в Національному банку України	39 130	45 021	47 068
Кореспондентські рахунки, що відкриті в інших банках	13 3661	12 1897	94 667
Строкові вклади в банках та кредити, надані іншим банкам	17 050	19 521	25 581
Пасиви	1 251 362	1 249 579	1 311 896
Капітал	139 832	151 085	158 807
Зобов'язання банків	1 111 529	1 098 494	1 153 089
Строкові вклади (депозити) інших банків та кредити, що отримані від інших банків	88 219	54 114	46 772
Кошти суб'єктів господарювання	33 9251	35 9427	39 4918
Кошти фізичних осіб (з ощадними (депозитними) сертифікатами)	407 309	433 999	475 664
Кошти небанківських фінансових установ	27 280	20 120	21 227

Джерело: [1]

міки, і з боку розміщення їх в активах займають державні банки і банки з іноземним капіталом, включаючи банки з російським капіталом. Станом на 01.08.2018, в сукупному статутному капіталі банківської системи велику частку (49%) займають банки з іноземним капіталом. Також за роки кризи відбулась експансія державних банків, частка їх на ринку активів становить 55,1% [3]. Державні банки, які мають велику частку статутного капіталу та майже 64% від обсягу депозитів населення, недостатньо активно займаються своєю прямою функцією – кредитуванням, а використовуються державою для фінансування дефіциту бюджету через викуп ОВДП.

Не дивлячись на фінансові санкції та військові дії на сході України, в банківському секторі доволі відчутним залишається російський капітал з усіма негативними наслідками, що з цього випливають. Аналіз ефективності діяльності банків на початок 2016 року по групах за власністю, яка виражена у показниках фінансового результату по відповідній групі, показав що найменш ефективними були банки з російським капіталом, їх збитки склали 25,4 млрд. грн. [7].

Серед 38 банків, у яких за підсумками 2016 р. було зафіксовано від'ємний фінансовий результат, найнижчий показник продемонстрував ВТБ БАНК зі збитком 16,3 млрд. грн. В цілому, п'ять із п'ятнадцяти банків з найбільшим збитком – це найбільші банки з російським капіталом, які безпосередньо контролюються урядом Росії (ВТБ, Промінвестбанк, Сбербанк) та іншими власниками (Альфа-банк та БМ Банк). Загальний збиток цих п'яти російських банків складає майже половину (45,2%) сукупного збитку всіх збиткових банків. Збитки отримали також українські державні банки (14 млрд. грн.) та банки з іноземним (неросійським) капіталом (13,4 млрд. грн.). Група банків з українським приватним капіталом на початок 2016 р. характеризувалась позитивним фінансовим результатом (прибутки по групі становили 0,36 млрд. грн.) [7].

За класифікацією МВФ банки України по двох показниках рентабельності виглядають найгіршими у порівнянні з іншими країнами Європи. Цей негативний результат банківської системи сформувався в основному внаслідок збиткової роботи банків з російським капіталом, інших банків з іноземним капіталом та державних банків.

Однак, у 2017 році картина прибутковості банківської системи змінилась. За даними НБУ за підсумками трьох кварталів серед 88 банків, які працювали на ринку станом на 01.10.2017, збитки зафіксували 17 фінансових установ, а прибутки були відповідно в 71. Державні банки задекларували прибуток 555,6 млн. грн.; банки з іноземним капіталом – збиток 26,1 млн. грн.; банки з українським приватним капіталом – прибуток 875,4 млн. грн. [2].

За даними 8 місяців 2018 року найбільш прибутковими банками виявились банки зі 100% іноземними інвестиціями – Райффайзен Банк Аваль (4,47 млрд. грн.), Укрсиббанк (1,47 млрд. грн.), Креді Агріколь Банк (1,1 млрд. грн.), ОТП Банк (918 млн. грн.), Кредобанк (402 млн. грн.) [3]. В той же час збитки одного державного Приватбанку (24 млрд. грн. станом на кінець 2017 року) тягнуть донизу загальну прибутковість банківської системи.

У табл. 2 з метою вивчення джерел формування прибутків відображено результати аналізу основних показників діяльності банківського установ України за 2016-2018 рр.

Активи банківського сектору у 2018 р. зросли незначно (на 4%) порівняно з попереднім роком. Готівкові кошти протягом 3-х років зросли на 41,9%. Спостерігається зменшення банківських металів на 35,7%. Кореспондентські рахунки, що відкриті в інших банках з року в рік зменшуються. Однак, строкові вклади в інших банках та кредити, зокрема в НБУ, стрімко зростають. Капітал банківського установ України за 2016-2018 рр. збільшився незначно – на 3%.

Така активність банків вплинула на їх фінансовий результат, наведений в таблиці 3.

Таблиця 3
Фінансові результати банківської діяльності,
млрд. грн.

Назва показника	2016	2017	01.06.18
Чисті процентні доходи	44,2	53,1	32,8
Чисті комісійні доходи	24,2	27,5	17,7
Відрахування в резерви	-198,3	-49,3	-9,4
Чистий прибуток/збиток	-159,4	-26,5	8,3

Джерело: [3]

Як видно з таблиці, банківський сектор в останні роки був збитковим, і лише у 2018 році намітилась позитивна тенденція. Більшість банків України досі залишаються в зоні ризику, хоча останні дослідження говорять про поступове відновлення прибутковості банківського сектору. На даний момент державні банки не можуть похвалитись високою операційною ефективністю. В зоні ризику залишаються кілька приватних банків, у яких періодично виникають розбіжності між отриманими процентними і нарахованими доходами.

Регресійна модель (1) дозволила побудувати залежність між фінансовим результатом (прибутком/збитком) та його складовими:

$$y = 0,932x_1 + 7,072x_2 - 3,296x_3, \quad (1)$$

де y – прибуток (збиток) банківської системи;

x_1 – чисті процентні доходи;

x_2 – чисті комісійні доходи;

x_3 – відрахування в резерви.

Модель демонструє пряму залежність фінансового результату від процентних доходів (коєф. 0,93 близький до одиниці), значний вплив комісійних доходів на кінцевий результат (коєф. 7,072, зростання комісійних доходів на 1 грн. призводить до покращення фінансового результату на 7 грн.) та негативний вплив відрахувань в резерви на загальну прибутковість (коєф. – 3,296). Коєфіцієнт детермінованості (R^2) становить 1, що свідчить про тісний зв'язок між розрахунковими та фактичними даними.

Протягом 1 півріччя 2018 р. рівень банківських ризиків суттєво не змінився. За даними НБУ знизився кредитний ризик та ризик прибутковості, проте юридичний ризик залишився незмінно високим. Основними проблемами збільшення прибутковості банківських установ залишається:

- зниження кредитної активності банків та скорочення їх кредитного портфеля на тлі орієнтації на кредитування держави;

- зростання частки іноземного капіталу в банківській системі;

- наявність у фінансовому секторі банківських установ з російським капіталом державного походження, що формує ризику банківської безпеки України (станом на 1.01.2018 р. діють 5 банків зі статутним капіталом російського державного походження);

- стабільна збитковість більшої частини банківських установ, що тягне за собою ризик зростання збитковості банківської системи в цілому та витрати Фонду гарантування вкладів фізичних осіб.

Для вирішення цих проблем регулятивна політика Національного банку України повинна включати виконання таких заходів:

- завершення механізму виведення з ринку проблемних банків;

- встановлення нормативів капіталу банківської системи у відповідність до вимог Базеля III;
- зниження частки банків з капіталом іноземного походження;

- запровадження методів стимулювання банківського кредитування підприємств різних форм власності та розмірів;

- підвищення гарантованої державою суми відшкодування вкладів фізичних осіб з метою повернення довіри населення до банківських установ.

Завдання, що стоять перед банківськими установами з метою підвищення їх прибутковості, наступні.

1. Покращити ефективність непрацюючих кредитів, які в більшості випадків реструктуризують згідно Закону України «Про фінансову реструктуризацію». Однак, це не говорить про системний прогрес у даній сфері. Зараз проблемні боржники не погашають борг перед банком навіть після покращення свого фінансового стану, а кількість недобросовісних боржників постійно зростає. Також варто активно використовувати комітети кредиторів і координаційні комітети, які дозволяють застосовувати механізм позасудової фінансової реструктуризації.

2. Більш адекватно оцінювати можливості позичальників. Дані дослідження НБУ показують [1], що всі банківські установи в Україні передбачають значну варіативність оцінок можливості дефолту позичальників і втрат від нього. Це стосується у першу чергу сфери споживчих та іпотечних кредитів. Більше того, експерти постановили, що значній частині фінансових установ складно визначити навіть самі параметри розрахунку очікуваних збитків, використовуючи статистику.

3. Переглянути власну стратегію традиційно збитковим банкам. Деякі банки операційно збиткові протягом кількох останніх років. Такі установи повинні відновити прибуткову діяльність у максимально короткий період часу, обмеживши зайві винагороди топ-менеджерам і скорочуючи операційні витрати.

4. Збалансовано покращувати управління непрофільними активами, отриманими в кризовий період. Завдяки стягненню забезпечення кредитів банки поповнили активи великою кількістю об'єктів заставного майна. У багатьох банків портфель інвестиційної нерухомості перевищує третину усіх активів. Більшість об'єктів не приносить доходу, а лише потребує значних фінансових вливань на обслуговування.

Висновки. Попри складну економічну ситуацію в Україні, банківський сектор поступово відновлюється, хоча темпи зростання банківських активів, як і економічного зростання доволі повільні. Національний регулятор повинен зосередити увагу на реформах, які зберігатимуть макроекономічну стабільність, водночас стимулюватимуть кредитування економіки, що неминуче призведе до позитивних зрушень у сфері довгострокового економічного зростання. Акцент банківської системи має переміститись з державної власності банківських капіталів на приватну з джерелом її походження в Україні.

Як засвідчила практика, саме українські приватні банки демонструють позитивні тенденції у нарошуванні кредитування вітчизняної економіки та збільшення власної прибутковості.

В свою чергу, банки з метою підвищення ефективності діяльності повинні максимально адекватно оцінювати ризики у сфері кредитування і поступово формувати резерви. На даний час розміри резервів у різних банках суттєво від-

різняються, що свідчить про те, що певні установи недооцінюють втрати від знецінення кредитів. Також банкам варто скоротити операції арбітражу та спекулятивного характеру та зосередитись на основній функції – фінансовій підтримці економічного зростання, де на перше місце виходить не споживче кредитування (зазвичай імпортих товарів), а кредитування реального конкурентоздатного сектору економіки України.

Список літератури:

1. Офіційний сайт Національного банку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://bank.gov.ua>.
2. Звіт Національного банку України про фінансову стабільність від 12 червня 2018 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=71475860>.
3. Огляд банківського сектору Національним банком України, серпень 2018 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=69340988>.
4. Борисова С.Є. Шляхи підвищення прибутковості комерційного банку / С.Є. Борисова, І.В. Швецова // Науковий вісник ДДМА. – 2016. – № 2 (20Е).
5. Пасінович І.І., Кучма М.І. Необхідність та умови відновлення кредитування для економічного зростання в Україні / І.І. Пасінович, М.І. Кучма // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство. – Ужгород, 2018. – С. 161-166.
6. Сыч О.А., Мицишин И.Р. Финансовая безопасность банковской системы Украины / О.А. Сыч, И.Р. Мицишин // Collection of scientific articles of International Scientific Conference «Matters of relevance in economy, law and studies in 2013» (Kaunas, 6 march 2013.) – Kaunas, 2013. – P. 182-185.
7. Проект стратегії розвитку банківської системи України 2016-2020 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://optimacenter.org/>.

Сыч О.А., Романиук В.Ю.

Львовский национальный университет имени Ивана Франко

ОЦЕНКА ПРИБЫЛЬНОСТИ БАНКОВОЙ СИСТЕМЫ УКРАИНЫ

Аннотация

Исследовано современное состояние и перспективы развития банковской системы Украины в целом. Выделены ключевые возможности формирования прибыли и факторы, ограничивающие увеличение прибыльности. Рассмотрены рекомендации Национального банка Украины относительно предотвращения основных угроз прибыльности банковских учреждений, проанализированы стратегии и доходность банковского сектора в разрезе групп. На основе исследования с использованием метода регрессии построена модель прибыльности банковской системы в зависимости от источников формирования прибыли. **Ключевые слова:** банк, Национальный банк Украины, государственные банки, банки с иностранным капиталом, банки с украинским капиталом, прибыльность банка.

Sych O.A., Romaniuk V.Iu.

Ivan Franko National University of Lviv

EVALUATION OF PROFITABILITY OF THE BANKING SYSTEM OF UKRAINE

Summary

The present state and prospects of development of the banking system of Ukraine as a whole are researched. Key features of profit generation and factors that limit profitability increase are highlighted. The recommendations of the National Bank of Ukraine concerning with the main threats of the profitability of banking institutions are considered, the strategy and profitability of the banking sector, that was divided into groups are analyzed. Based on the research using the regression method, a model of the profitability of the banking system, based on the sources of profit generation, was constructed.

Keywords: bank, National Bank of Ukraine, state banks, banks with foreign capital, banks with Ukrainian capital, profitability of the bank.